

THENGÖLDI BORNEMISSZA JÁNOS.

(Harmadik közlemény.)

Bornemissza Jánosnak ez időben sok gondja akadt a családjával is. Hosszú szolgálatával ugyanis idáig annyit sem tudott szerezni, hogy a családjának legalább lakóházat vásárolhatott volna. A király kedveskedni akarván Bornemisszának, 1576 április 13-án négyezer forintnyi hátralékos zsoldja fejében Kemle falut és vidékét adományozta neki, hogy a családját elhelyezhesse.¹ Ez adományozásnak kétségtelenül az volt a célja, hogy Bornemissza Jánost továbbra is Kanizsához kössék. Tehát igazában nem az ő érdemeinek a jutalmazása volt az! Az aggódó családapának azonban azért mégis jól esett; mert ezentúl a családjának nem kellett a más kegyelméből idegen házban laknia. Ott a kies dunamenti falucskában kényelmesen ellakhatott Bornemisszáné a gyermekeivel. Május havában maga Bornemissza is megnézte Kemle falut s ámulva látta, hogy az adománylevele és a valóság homlokegyenest ellenkezik egymással. Ő szántóföldeket, réteket, halastavakat s halászó vizeket kapott,² s a valóságban ezeknek javát az óvári kapitány (Braun Rézmán) tartotta a kezén. Kemle falu legértékesebb része volt a *Salamon-*

¹ *Közös pénz. ltr.* 14,414. fasc. Az adománylevél így magasztalja Bornemisszát: «contra Turcos Christiani nominis hostes non parcendo laboribus et fatigiis, vitæ suæ discrimini, alacriter et indefesso studio summa cum fidelitate exhibuit» etc. Miksa király 1576 január 31-én meg akarta Bornemisszát jutalmazni, írván róla: «Nach dem wir vill gemelten Bornemissza umb seiner Redlichkeit und standhaften Gemütswillen wolgeuegen» etc.

² Az adománylevél ezt mondja: «cum antiquis metis, terrisque arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, fenilibus, piscinis, picaturis» etc.

földe nevű szántóföld, melyet Braun Rézmán Halászi faluhoz csatolt. Természetes dolog, hogy Bornemissza János ezt az adománylevél értelmében a maga számára követelte. Május 21-én Kemléről ő felségéhez intézett folyamodásában töviről-hegyire elmondja e Salamonfölde nevű szántó multját. Kemle szegény jobbágysai — írja — semmit sem mertek tenni a hatalmas óvári kapitány ellen s úgy nekik most alig van földjük. *Neki, mint Kemle urának, annyi szántóföldje sincs, hogy egy süvegnyi gabnát vehetne. Kaszálója annyi nincs, hogy a lovának egy napra való szénát gyűjthetne.* Ily módon semmi értéke sincs Kemle falunak; mert ha a jobbágyoktól veszi el az amúgy is kevés földet, ezek mind elfutnak. Ezért kéri ő felségét, hogy adassa meg neki az óvári kapitánytól jogtalanul elfoglalt földeket.¹

Mivel a Kemle falutól elvett földek jövedelme igazában az udvari kamarát illette, előre látható volt, hogy Bornemissza fáradozása hiábavaló. Az egész ügynek csak annyi eredménye lett, hogy Bornemissza és Braun Rézmán közt kemény villongás támadt. S mivel Bornemissza kénytelen volt Kanizsára visszatérni, az óvári kapitány mindazt megtehetette, a mi tőle kitelt. Így például elkoboztatta a szegény kemlei jobbágyoknak a marháit. Bornemissza elégtételt, a marhák és az elfoglalt földek visszaadását követelte. Ha ez meg nem történik — írja Bornemissza a királynak — elviszi mindenét, a mit Kemlére vitettetett s ott hagyja a községet. Pusztá falu neki nem kell.²

Az óvári kapitány a kemlei jobbágyok marháit ugyan visszaadta, de Bornemisszának tovább is kellemetlenkedett. Így például Bornemisszának két halastavából a halakat mind kifogatta és eladta! Az eféle dolgok aztán annyira elkeserítették Bornemissza Jánost, hogy Kemlétől mindenáron szabadulni óhajtott. Arra kérte tehát ő felségét, hogy fizettesse meg neki négyezer forintnyi követelését s ő visszaadja Kemlét.³

¹ *Közös pénz. ltr.* Hung. 14,370. f. 1576 május 21. Ugyanilyen tartalmú levelet írt Teuffl Györgyhöz, a haditanács elnökéhez.

² U. o. 1576 okt. 21. Kanizsa: «mihi non opus est sola villa deserta, ego quas res habeo ibi, ist hinc iubebo anferri.»

³ U. o. Kelet nélkül, a hátirat szerint 1577 márcz. 7-én kapta meg erre a választ.

A kamarának erre az volt a válasza, hogy a Kemletől elfoglalt s a Halászihoz csatolt földeket nem adhatja Bornemisszának.¹ Ilyenformán az egész adomány csak bosszúságot és kellemtelenséget okozott Bornemisszának. Nem csoda tehát, hogy mindenáron szabadulni igyekezett Kemle falutól. Hiszen baj és kellemtelenség Kanizsán is elég akadt, minek szaporította volna azokat még a kemlei vizzálykodásokkal is?

Kanizsán ezenközben az őrség sorsa napról-napra rosszabbra fordult. A várban ugyan történt holmi toldozás-foldozás; a katonaság is kapott olykor egy-két havi zsoldot, de hát ez csak annyit ért, mint a nádszál a vízbehalónak.

Miksa király ez időben Regensburgban időzött. Úgy látszik, hogy a magyar végházak szenvedő népének a kiáltása odáig hallatszott. Miksa király, hogy e bántó hangtól szabaduljon, 1576 augusztus hó 8-án Károly főherceget bízta meg a végházak ügyének a rendezésével. Miksa király a Károly főherceghez intézett rendeletében Kanizsa várának az ügyét is szóváteszi. A mi Kanizsát illeti — írja Miksa — helyesli, hogy Bornemissza János helyzetetted oda főkapitánynak. Azonban fájdalommal és keserőséggel hallja ezen végház rossz ellátását és veszedelmes állapotát. Helyesli azokat az intézkedéseket, a miket Károly főherceg Kanizsa érdekében sietve tett. Kétszáz haramia beküldése, valamint Nádasdy és Batthyány fölszólítása, hogy huszáraikat egyidőre bocsássák Kanizsa várába, igen helyes dolog.²

Vajjon Nádasdy és Batthyány csakugyan küldettek-e lovaságot Kanizsára, nem tudjuk. Bornemissza János Batthyány Boldizsárhoz intézett levelében erről mit sem szól³ s a haditanácshoz és a kamarákhoz intézett jelentéseiben sem említi.

¹ Természetesen e határozat Braun Rézmán jelentése alapján készült. Braun ugyanis azt írta, hogy Halászi falu igen szép jövedelmet hajt a kincstárnak s ezt elajándékozni nagy botorság volna. (U. o. Braun Rézmán az udvari Kamarához: 1576 jun. 16. és novemb. 8. Óvárról.)

² *Hadi ltr.* Feldakten. Regensburg, 1576 aug. 8. Miksa Károly főherceghez.

³ *Körmenői ltr.* Missiles. Bornemissza János szép magyar levele Batthyány Boldizsárhoz 1576 július 25. Zrinnyiről tudjuk, hogy ő csakugyan küldött Kanizsára huszárokat. De nem sokáig hagyta őket ott.

Bornemisszának, magyar és német katonáinak a folyamódásaiból az olvasható ki, hogy Károly főherczegnek Kanizsa érdekében tett intézkedései javarészt csak a papiron szerepeltek. A Kanizsát fenyegető veszedelem és a kanizsai őrség elégedetlensége tehát napról-napra fokozódott. Míg künt a törökök napról-napra jobban gyülekeztek s támadtak, bent a várban rongyos és éhes katonák dideregtek. A kanizsai német katonák maguk írják Ernő főherczegnek, hogy strázsát-vártát nem állhatnak, mert mezítelenek!¹

Mivel a király a kanizsai vitézek több panaszos levelére még választ sem adatott, úgy a magyar, mint a német katonák közös értelemmel elhatározták, hogy egy-egy társukat küldik a királyhoz panaszuk előadására. Mivel Bornemissza János ekkor éppen Pápán volt, magyar katonái ez ügyben oda irtak neki. Érdekes és tanulságos levelük így szól:

«Szolgálatunkat írjuk kegyelmednek, mint bizott urunknak és kapitányunknak. Továbbá emlékezhetik kegyelmed, hogy mi mind az egész seregül, német és magyar sokszor megkiáltottuk minden nyavalyánkat és szükségünket, hogy az mi kegyelmes urunk császár öfölsége az fizetést ennyire elhalasztá. Immár ezelőtt éhel haltunk, ezután minthogy ruhátlanok vagyunk, nincsen mivel ruházni magunkat, hideggel kell meghalnunk. Kegyelmed jóllehet eleget irt öfölségének, *de az levelet ha meg-nézik, esmég félreteszik!* Azért könyörgünk kegyelmednek, mint urunknak s kapitányunknak, hogy kegyelmed válasszon egy emberét oda fel, ki viselné gondját, hogy öfölsége küldené meg szolgálatunkat mindenestül; mert ha öfölsége meg nem fizet, mi éhel és hideggel nem halhatunk, ez hitvány fizetést ennyi ideig várván. Ha mind odavész is, el kell mennünk. Hol penig kegyelmed gondját nem akarja viselni, írja meg kegyelmed. Kegyelmednek ellene ne legyen, mi embert választunk német közül egyet, magyar közül mást és felküldjük öfölségéhez, ezt megjelentsek öfölségének. Isten éltesse kegyelmedet sok jó

¹ *Közös pénz. ltr.* Hung. 1576 nov. 23. Kanizsa: «aller nackent und plos sein... die wach noch auf die straf sich nicht gebrauchen khonden.»

esztendeig. Költ ez levél Kanizsán, 12. napján Szent András hónap 1576.¹

Választ várunk.

Hadnagyok és vajdák Mind
fejenkint az magyar szolgáló nép,
lovag és gyalog.

Lienhartt Martin

hauptmann.

A mint a német katonáknak Ernő főherceghez intézett folyamodásából kitünik,² Bornemissza készséggel megengedte, hogy katonái embert válaszszanak föl. Ez is meg is történt. A németek Wecker Mártont és Martin Jánost, a magyarok Silkó Menyhárt hadnagyot választották föl.

Mielőtt Silkó Menyhárt és társai a bécsi útra fölöveztek volna magukat, a kanizsaiak Ernő főhercegnél és a haditanácsnál még egyszer megkísérelték a fizetésük kierőszakolását. Ebben a fáradozásukban nagy segítségükre volt Bornemissza János. Kétségtelen dolog ugyanis, hogy a magyar őrségnek Ernő főherceghez és a haditanácshoz intézett komoly, de kemény hangú leveleit igazában Bornemissza János fogalmazta.³ Ezenkívül a katonáival egyidőben ő maga is írt úgy Ernő főhercegnek, mint a haditanácsnak is. Írásának az volt a célja, hogy a katonáinak keserves panaszait és fenyegetését mindenben megerősítse. Ő szegény ugyanis azt gondolta, hogy imígyen a kormányzókat mégis csak ráveheti a fizetésre.

A kanizsai magyar őrség először Ernő főhercegnél próbált szerencsét. November hó 14-én a következő levéllel fordult a főherceghez :

«Fölséges kegyelmes Urunk! Az mi holtunkig való alá-

¹ U. o. Hung. Egregio domino Joanni Bornemissza de Thengöld S. C. Regiæ Majestatis capitaneo in Canisa -- nunc in Papa (hat pecséttel).

² «Doch mit vorwissen meines obristen und der ungar. gesandten mit namen Silkó Menyhárt.» (U. o.)

³ A saját leveleiben ugyanis szóról-szóra ugyanazon kifejezéseket találjuk.

zatos hír szolgálatunkat ajánljuk fölségednek, mint kegyelmes urunknak!»

«Nincsen semmi kétségünk abban, hogy fölségednek az mi kapitányunk: Bornemissza János uram egynéhányszor leveli által megjelentette az mi nagy szükségünket és fogyatkozásinkat, mivelhogy fölséged ennyire halasztá az fizetést. *Mind ennyi sok szükségünket fölséged értvén, semmit nem küldte fölséged!* Nem lön mit tennünk, hanem levelünk által akarjuk meglőlni fölségedet. Könyörgünk fölségednek, mint kegyelmes urunknak, fölséged viseljen gondot reánk és küldjön teljes fizetést; mert ez szűk helyen éhel is meg kell halnunk. Minden marhákat, fegyverünket, ruházatunkat zálogba vetettük; annakfölötte hitünket, tisztességünket és avval éltünk. Immár sem hitünkre, sem tisztességünkre nem találunk. Azminemű kenyeret másutt egy pénzen vesznek, itt hármon vehetni meg; mert sehonnajd élést nem hoznak. Fölséged immár sokszor parancsolt az vármegyékre, hogy élést hoznának, de ők elhallgatták és semmit sem hoztak sem lovunknak, sem magunknak. Ha hoznának sem volna mivel vennünk. Mind magunk s lovunk éhelhalunk meg! Ím az hideg tél is rajtunk vagyon. Ruhátlanok vagyunk. Az ki éhel meg nem hal, hideggel is meg kell halnia! Könyörgünk mégis alázatosan fölségednek mint kegyelmes urunknak, fölséged küldje meg ez ideig való szolgálatunkat mindenestül; mert ha fölséged meg nem küldi, nem hogy másunnan ide jönnének, de közülünk is sok el megyen; mert éhség miatt és ruhátlaná válván, nem lehetünk elegendők az fölséged végháza oltalmára; mert ha fölséged csak valami kevés fizetést küld, azt az adósoknak kelletik adnunk. Mivel éljünk azután? Lehetetlen, hogy itt marad-hassunk!»

«Azért fölségednek alázatosan könyörgünk, fölséged reánk bünt ne vessen, ha mi véték esik az szolgálat dolgában. *Mert im mi minden szükségünket és nyuvalyánkat tudtára adtuk fölségednek. Éhség miatt megszakaszkodtunk és — fölséged megbocsássa — meztelen, fegyvertelen házat nem őrizhetünk!* Mert az mint fölül megirtuk fölségednek, mind ruhánkat, fegyverünket, hitünket, tisztességünket mind zálogba hánytuk, avval tápláltuk napról napra az mi életünket. Immár sehun semmi

nincsen! Fölségedtől kegyelmes választ várunk. Az hatalmas Isten éltesse fölségedet mint kegyelmes urunkat minden javával, sok jó szerencsével. Iratott Kanizsán 14. nov. Anno 1576.»

«Az fölséged alázatos, hív szolgálai Kanizsán az magyarok, lovag és gyalog mind fejenként kicsiny és nagy.»

Mivel a vitézlő rend e levélre semmi választ nem kapott, november 23-án újra írt Ernő főhercegnek, s tudtára adta neki, hogy az őrség közakarattal fölválasztotta Silkó Menyhártot, a kitől szóval is megizente minden nyomorúságát. «Könyörgünk azért alázatosan fölségednek — írják ez alkalommal a kanizsaiak — mint kegyelmes urunknak, fölséged úgy higgye meg szavát, mintha fejenként fölséged előtt állanánk és magunk kiáltanók az mi nyomorúságunkat.»¹

Sem Silkó Menyhárt fölválasztása, sem a kanizsai vitézek könyörgő levelei nem hozták meg a várva-várt eredményt. Nem volt pénz, s így egyelőre szó sem lehetett fizetésről. Ha még csak Kanizsa várának a népét kellett volna fizetni, a kamara talán módját ejtette volna. Azonban valamennyi végházunk fizetetlen volt, s a legtöbbnek fölválasztott követe Silkó Menyhárttal együtt könyörgött fizetésért. Úgy látszik Bécsben mégis sejtették, hogy Kanizsán van a legnagyobb baj. A magyar katonaság jelentéseit és leveleit nem vették ugyan készpénznek, de éppen ekkor Kanizsán járt a haditanács embere: Sticzl József fizetómester, a ki aztán mindenben megerősítette Bornemisszának és a kanizsai tiszteknek jelentéseit. Sticzlnek Ernő főherceghez intézett jelentése szerint² Kanizsán oly kevés a magyar katonaság, hogy mikor odajött, csupán tizenhárom gyalogost kaphatott kísérelül; távozásakor pedig csupán harminczat adtak mellé; lovast egyetlenegy sem kaphatott. A legutóbbi mustrakor nem volt több ötven huszárnál és ugyanannyi gyalognál! A tisztek kijelenték, hogy a mostani fizetés mellett Kanizsára katonát

¹ *Közös pénz. Utr. Hung. 14,370. fasc.*

² U. o. Tschabring, 27. nov. 1576.

egyáltalán nem kaphatnak. Kanizsa emiatt nagy veszedelemben van. Mindenáron fizetést kell rendelni, hogy a távollevő katonaság visszajöjjön s állandóan Kanizsán maradjon.

E jelentés alapján Ernő főherczeg deczember 6-án a királyhoz fordult, s előadván néki a kanizsai állapotot, gyors fizetést sürgetett; persze minden eredmény nélkül.¹

Mivel a kanizsaiak a válaszra hiába vártak — nem tehetvén egyebet — újra írtak Ernő főherczegnek és külön a haditanácsnak. Hogy írásuknak nagyobb nyomatéka legyen, Bornemissza János is két jelentésében tárta föl a kanizsaiak állapotát. Ugyanazon napon tehát egyszerre négy panaszos levél ment Kanizsa várából Bécsbe. Az elsőt a kanizsai hadnagyok és vajdák² írták Ernő főherczegnek. Ünnepelesen megjelentik neki, hogy a vitézlő nép újévnél tovább nem akar Kanizsán maradni. Ő reájok tehát ne vessenek bünt, ha Kanizsa pusztán marad. A szegény katonákat — írják a tisztek — eddig is a magukéból táplálták, de most már maguknak sincs mivel élniök. A katonák tehát távozni fognak. *«Minden vitézlő ember — írják — az urak fizetésére siet; mert az urak az ő szolgálók fizetésében el nem vesztnek, hanem pénzről-pénzre nekik megfizetnek. Annak fölötté jószágokat is sokat közikben osztanak. Ha melyik gonosz szerencsével kártvall, mindennel segítik s nem hagyják meg-szegényedni.»*³ Az mi dolgunk, penig és fizetésünk, ki fejünkre járna, nemhogy öregbednék, de minden mustrán alábbszáll és elvesztnek benne; nemhogy gazdagodnánk az fölséged fizetésén, de ugyan elnyomorozunk inkább!»⁴

Ez a nyugodt és igen mérsékelt hangú levél alig érezteti velünk a kanizsaiak elkeseredését. Azonban ugyanazon napon a haditanácsnak is írtak. Ez a levél már kemény igazságokat mond s fenyegetésnek is beválik. A levél elején elmondják, hogy számtalan könyörgésük ez ideig igen haszontalan volt. Most is

¹ U. o. Bécs, 1576 decz. 6. Mellékeli Sticzl jelentését is.

² Azaz a lovag és a gyalog tisztek.

³ Ez igaz! Az egykorú iratok kivétel nélkül ezt bizonyítják.

⁴ A levelük végén megemlítik még, hogy a lovagok havi öt rénes forintot, a gyalogok havi három forintot kérnek, máskülönben nem maradnak. (Közös pénz. ltr. 1576 decz. 12.)

azt hallják, hogy Silkó Menyhárt hadnagyot őfelsége csak könnyű válaszszal akarja alábocsátani. *«Tudja azt ti nagyságtok — írják folytatólag — hogy angyal természetén nem vagyunk, széllel nem élhetünk, ruhátlan nem járhatunk; innunk és ennünk kell, mind ruházat is kell s ő felsége még sem akar róla emlékezni, hogy ő felsége házának szükséges korában jöttünk be ez szűk és nyughatatlan helyre.¹ Egy néhányan, kik bejöttünk, nem volt volna szükségünk az ő felsége fizetésére; mert volt mivel házunknál is élünk, de akartuk jelenteni az mi hűséges szolgálatunkat. Mikor mások megunták és visszahatták az ő felsége fizetését és az végházból kimentenek, akkor jöttünk mi be. Immár nem hogy ő felsége megjobbította volna fizetésünket, de ezt is az kevés fizetést nagy éhezéssel és sok költséggel nem győzzük várni, hogy megadják. Az mi fizetlenségünknek, élél és hideggel halásunknak mind nagyságtok oka! mert valamint nagyságtok elrendeli, mind abban az mi dolgunk. Azért nagyságtok úgy rendelje el, hogy az mi eddig való szolgálatunk adassék meg nekünk. Azután nagyságtok rendeljen oly népet ide, az kiknek sem enuiek, sem inniok nem kell, sem ruházat nekik szükséges nem leszen, hanem angyaltermészetén valók legyenek, kik fizetést sem kívánnak. Nagyságtok tudjuk, hogy talán nem hiszi, de az mi hitünkre mondjuk, hogy immáron sokan koldulással élnek. Ez hírek hallván, ki kívánna ide jöttét? Annyira félnek, ha csak említik is az kanizsai fizetést, mint az pokoltól; mert nyilván értik és jól tudják, ha kit ide egyszer ide bevehetnek, nem viselnek gondot reájok, vagy élnek, vagy halnak.»*

Ezután elmondják, hogy a vitézlő nép a mostani fizetés mellett meg nem marad Kanizsán. S a kapitány és a hadnagyok magukban elégtelenek Kanizsa őrzésére. Erővel pedig senkit sem tartóztathatnak vissza. *«Mind kapitány uram — írják — és mind mi hadnagyok kik vagyunk, elég bút látunk mindennap és pironkodunk az hitvány fizetés miá.»²*

¹ Ez abban az időben történt, mikor Zrinyi György kivonult Kanizsa várából.

² *«Egy lanczkenetnek — írják — többet ad ő felsége, hogy nem mint egy katonának (t. i. huszárnak) lovastúl, magástúl. Azért ugyan*

E kitünően megírt, komoly és elkeseredett hangú levéllel egy napon Bornemissza János is írt Ernő főherczegnek. Arra kéri őt, hogy a fölvalasztott Silkó Menyhárt hadnagyot teljes fizetés nélkül ne bocsássa alá Bécsből, mert a vitézlő rend türelme immár teljesen elfogyott s mind eltávozóban van. Engem — írja Bornemissza — egyedül hagynak e veszedelmes végházban! Én Isten és a világ előtt elhárítom magamtól a felelősséget. Főlséged nevezzen ki helyettem mást kapitánynak!

Ugyanezen napon Teuffl Györgynek, a haditanács elnökének így írt Bornemissza János: A kanizsai vitézek a nagy fizetelenség és az elviselhetetlen nyomorúság miatt épp úgy fognak ismét kivonulni, mint tavval Zrinyi György katonái! Ha baj történik, nem én leszek az oka. Már kinevezésemtől vonakodtam a kanizsai tisztelet elfogadni, s őfelségének kijelentettem, hogy méltatlan vagyok ez állásra. *Az élő Isten szerelmére kérem nagyságodat mint kegyelmes uramat, s mint őfelsége egyik tanácsadóját, szabadítson meg engem ettől a tisztségtől és bílcstől, s vegye gondul, hogy Kanizsa végháza el ne vesszen! Ha már őfelsége semmit nem adott nekem, legalább e végházból bocsásson el, hogy szégyennel ne kelljen innét távoznom!* Immár nincs semmim, a mit a katonáimnak adhatnék!¹

A kanizsaiak és Bornemissza János kétségbeesett könyörgéseinek és Silkó Menyhárt hadnagy szóbeli előadásának csak annyi eredménye volt, hogy Ernő főherczeg december 17-én újra írt a királynak. Levelében kifejti, minő nagy jelentősége van Kanizsa várának s minő rossz ott a katonaság ellátása. A vitézeknek lehetetlenség ott maradniok! Könyörgök felségednek — írja a főherczeg — gondolja meg Kanizsa nagy szükségét s végső veszedelmét s haladék nélkül gondoskodjék a fizetésről, valamint a kanizsai vár kijavításáról és megerősítésé-

általánfogva tovább nem maradunk... Mostan is azt mondjuk, és nyilván írjuk, hogy ez jövőndő kiskarácson napjáig itt leszünk, de tovább nem, hanem kimegyünk. *(Közös pénz. ltr. Hung.)*

¹ Levelét így fejezi be: «Propter amorem dei supplico, vestra magnif. ad talem miserum servitorem habeat V. m. curam, quia ego in manibus V. m. me commendavi, et si alium non miserit loco mei, et peribit ista finitima arx, ego ne sim in causa.» (U. o. Hung. 1576 decz. 12. Kanizsa.)

ről. A szigeti törökök e hó 3-án lajtorjájkkal s más hadi felszereléssel megjelenvén, a mieinket lesre akarták csalni. De nem sikerült nekik. Ha fölséged kanizsai és kiskomári hadi népe teljes számban a várban lett volna, a törököket bizonyosan szétverte volna. De most minden akadály nélkül jöhetnek és mehetnek a törökök. Ennek oka a nagy fizetelenség, mely miatt a magyar katonaság szétoszlik!¹

Ezenközben Silkó Menyhárt nem valami biztató híreket írván Kanizsára, Bornemissza János december 20-án újra Ernő főherceghez fordult. Levelében elmondja, hogy Kanizsa várának a falai (különösen a nyugati részen, a hol a német katonák laknak) erősen düledeznek. A mit emberi erővel lehetséges volt kijavítania és újraépítenie, azt ő végrehajtotta; de ily nagy pusztulás helyrehozására az ő ereje nem elégséges! Most jelenti török kémem — írja Bornemissza — a ki a törökök titkos tanácskozásában részt szokott venni, hogy a törökök a mostani fagyos időt Kanizsa megtámadására akarják fölhasználni. A düledező nyugoti részeken kísérlik meg a támadást. Bizonyos *Pribék Gáspár* nevű renegát, a ki Alapy kapitánysága idején, Kanizsa fölégetésekor is vezette a törököket, biztatja és nógatja őket az újabb támadásra. Pribék Gáspár a fejére esküszik, hogy Kanizsát megszerzi nekik!

A veszedelmet azonnal jelentém Halek Vitus szlavoniai főkapitánynak és segítséget kértem tőle. Nem tudom, hajlik-e majd kérésemre. A kik — magyarok és németek — itt a várban vagyunk, folyton örködünk és *szemünket még éjjel sem adjuk álmra*. Mivel a város távol fekszik a vártól, ha az ellenség berontana a várba, segítségül nem jöhetnénk.² *De mivel ezen várnak eleste nyomorult országunknak nagy kárára volna, ma bevonulok a várba s a rúg élek, a mág a lélek bennem tart, szolgálók őfelségének.*³

¹ U. o. Wien, 17. decz. 1576.

² E szerint — legalább ekkor — Bornemissza a városban volt s nem a várban.

³ Hodierna die ingredior in arcem, et usque superstes ero, et in hoc miserabile corpus anima mea inerit, paratus sum meum fidele servitium declarare v. s. et suæ maj. (Közös pénz. ltr. Hungr.)

Ezen leveléhez még egy külön lapot is csatolt, melyen jelenti, hogy a török biztosan meg fogja támadni. Ha baj történik, nem ő lesz az oka. Oly kevés embere van, hogy a vár és a város védelmére sem elég. Ha elegendő katonája volna, a törökök elébe menne s maga venné őket üzöbe. Sajnos, most ezt nem teheti meg!

Deczember hó 22-én a kanizsai vitézek ismét levelet bocsátottak Ernő főherceghez. Rövid és határozott kijelentést tartalmaz ez a levelük. Mivel — írják — minden könyörgésük és költségük hiábavaló, fölvasztott társukat: Silkó Menyhártot visszahívták. Elunták már az örökös halogatást s tovább nem akarnak Kanizsán éhezni. Újévkor tehát mind elmennek; de nem a török támadásától való félelmükben mennek el. *«Az ne monlja fölséjtek — írják — hogy féltünkbe megyünk ki. Nem féltünkbe megyünk ki, hanem az éhelhalás viszen ki bennünket!»*¹

E levéllel egyidőben a Bécsben fáradozó Silkó Menyhárt hadnagynak ezt írták: «Köszönetünket, szolgálatunkat írjuk te kegyelmednek, mint jó urunknak és barátunknak. Megértettük az kegyelmed levelét, mit ír kegyelmed minekünk. Azért kegyelmed ez levelet látván, mindjárt jöttön jőjön alá. Ott tovább pénzünket ne költsed heába; mert látjuk, hogy semmi haszna nincsen könyörgésünknek. Te kegyelmed ne késsék, hanem jöttön jőj; mert általan fogva minket Kanizsában nem találsz, ha sokat késel. Ugyan bizonynal írjuk, hogy kiskarácson napján kimegyünk belőle! *Senkinek ne könyörögj*, hanem csak jöttön jőj; mert látjuk, hogy heába vagon könyörgésünk. Ugyan bizonynal higyje kegyelmed, hogy itt nem találsz, ha csak egynéhány napot késik is kegyelmed. Isten tartsa meg te kegyelmedet. Datum ex Kanizsa 22. die decemb. 1576.

Az kanizsai vitézek mind
lovag, gyalog fejenkint, mennyien
vannak.»

¹ U. o. Mind fejenként az vitézek, lovag és gyalog kanizsaiak mind kicsin és nagy. (Nyolcz czímeres pecséttel ellátott sürgős levél Ernő főherceghez.)

Bornemissza János látván a katonáinak végső elkeseredését, minden kitelhető módon türelemre s maradásra igyekezett őket bírni. De — mint maga írja Ernő főherczegnek — közbenjárásának és kérésének semmi eredménye sem lett.¹ Én — úgy mond — nagy gondot fordítottam ez őrség szervezésére, még a magam fizetését is nekik osztottam. *Gyalogságot olyat szereztem, a milyen itt még nem volt!* Ha újévig nem fizetik, a lovassággal együtt a gyalogság is itt hagy engem egyedül. *Mindenemet, a mim volt, kiosztottam már közöttük, hogy az elégedetlenséget csillapítsam. Magamnak annyim sincs, hogy napról-napra élhetnék, s mégis veám kiáltanak, mondván: én hoztam őket Kanizsára és én miattam kell éhenhalniok!* A mi fölséged azon kijelentését illeti, hogy én május hó 1-ig köteles vagyok Kanizsán maradni, arra nézve kijelentem, hogy a boldog emlékezetű királyunkkal úgy egyeztem meg, hogy esztendőm január 1-én kezdődik. S én ehhez tartom magamat! Az okot, a miért tovább itt nem maradhatok, elégszer megírtam. De hogy is maradhatnék itt magamban? Hiszen mindenki itt hagy! *Ahhoz becsületes nevemet nem adhatom, hogy ez a végház én miattam és az én vezetésem alatt menjen tönkre!* Az idevaló pósta vezetője megy most fölségedhez. Őtöle megtudhatja fölséged, minő állapotban van Kanizsa és Kanizsa őrsége. Könyörögök felségednek, rendelje el, hogy a kamara pápai hátralékomat, melyet idáig hiába kértem, kifizesse.

Ernő főherczeg és a bécsi kormányzések nem vevén tréfára a kanizsai jelentéseket, eléggé mozogtak, hogy valahogy pénz teremtsenek elő. De hát ehhez idő kellett. Baj volt az is, hogy éppen e nehéz időben halt meg Miksa király, s így a kormányváltozással járó teendők is hátráltatták a végbeliek kifizetését. helyesebben a szükséges pénz előteremtését. De azért az udvari kamara felsőbb nyomásra minden követ megmozdított, hogy a kanizsaiak számára tizezer forintot szerezzen.²

¹ «Welliches aber auf mein vielfeltig anhalten und freundlich bitten, bei ihnen wenig statt gehabt. Haben sich alspldlt in meinem beisein gegen einander verschworen, lenger in der festung nicht als bis aufs neujahr zubleiben.» (Bornemissza Ernő főherczeghez 1576 decz. 22. Kanizsa.)

² Ezt az összeget Steierországban próbálta előteremteni.

Addig, míg a kamara a szükséges pénzt előteremti, Ernő főherczeg ígéretekkel, biztatásokkal és fenyegetéssel igyekezett a kanizsai tiszteket és katonákat maradásra bírni. Deczember hó 28-án például azt írja Bornemissza János főkapitánynak, hogy a kamara — nagy sajnálatára — idáig nem tudott pénzt szerezni; de ő reméli, hogy a fizetés hamarosan meglesz. Fölötte kívánatos — írja Ernő főherczeg — hogy te mint főkapitány minden erőddel rajta légy Kanizsa megvédésén. Öfelségének is az a kemény parancsa, hogy te semmi szín alatt ott ne hagy most a tisztedet, hanem a magyar katonasággal egyetemben ott maradj. Igaz, hogy a fizetés késik keveset, s hogy szegénység és nélkülözés nyomja a katonákat, de hát vannak végházak, melyek e tekintetben még rosszabbul állnak s még sem csapnak oly kiabálást, mint Kanizsa! Írtunk a kanizsai vitézeknek — magyaroknak és németeknek — valamint Zrinyi György grófnak is, hogy szükség esetén segítségedre legyen. Ezenkívül Dornberg Jánossal száz német karabélyost küldünk neked. Írd meg, a magyar huszár és gyalogtisztek népéből mennyi hiányzik. Hogy te magad, mikor távozhatsz Kanizsáról, s mikor telik ki az esztendő, azt másik végzésünkben adjuk tudtadra.¹

Ernő főherczegnek ez utóbbi kijelentése Bornemissza János szegődséglevelére vonatkozik. A XVI. századi magyar szokástörvény szerint a végbeli kapitányok a tiszteket csak bizonyos, előre megállapított időre vállaltak. Még azt is kikötötték, hogy ostrom idején tisztességük sérelme nélkül meddig kötelesek a várat védelmezni. Bornemissza szegődsége 1577 január 1-ig szólott. De hogy a magyar katonasággal egyetemben el ne mehessen Kanizsáról, Ernő főherczeg ezt az időt önkényüleg 1577 május 1-ig tolta ki.

A mint említők, Ernő főherczeg a kanizsai vitézlő rendnek is írt ez alkalommal. Levelében igéri, hogy a fizetésről sürgősen gondoskodik. De mivel öfelsége szükséges elutazása jött közbe, a fizetés kissé késni fog. Öfelsége nevében intelek és buzdítlak — írja — hogy ilyen rövidke késedelem miatt oly nagy

¹ *Közös pénz. ltr.* Hung. 1576 decz. 28. Bécs: An Johann Bornemissza Obrister zu Kanischa.

gyalázatot ne tegyetek s Kanizsát, az ellenség föltartóztatására szolgáló ezen utolsó végházat el ne hagyjátok. Eskütök kötelez benneteket Kanizsa hűséges védelmére. Kapitánytoktól, Bornemissza Jánostól megtudhatjátok, hogy jó fizetésekről sürgősen gondoskodunk.¹

S Ernő főherczeg igazat mondott; mert ő csakugyan mindent megtett, hogy a kamara a szükséges pénzt előteremthesse. E mellett magának a királynak is újra írt és erős, megkapó vonásokkal festette le a kanizsaiak helyzetét, hogy végre tette erőltesse őfelségét. Én — írja — a kamara útján örömet és gyorsan adattam volna a kanizsaiaknak fizetést, de nincs itt kéznél most pénz! Végső szükségből, mert más nem állott rendelkezésemre, írtam a kanizsaiaknak, hogy katonai tisztességük és a hazájuk szüksége birja őket türelemre s maradásra. De kevés a reményem, hogy ennek valami hatása lesz; *mert a kinek nincs mit ennie, s a ki oly sokszor hiába könyörgött, annak nem is lehet bűnül felelni, ha elkeseredésében távozik!* Pedig az ellenség nagyon fenyegeti most Kanizsát s fölséged tudhatja, mit jelent e vár az örökös tartományoknak. Hiszen ez az egyetlen végház, mely az ellenséget Steierország és Ausztria elpusztításától visszatartja. Isten a megmondhatója, minő romlás száll ezekre, ha Kanizsa véletlenül az ellenség kezére száll. Gondoljon felséged e veszedelemre s intézkedjék, hogy a kanizsai őrség a fizetését rendesen kapja; mert ez őrség addig irogat, tiltakozik és jósolgat, míg végre csakugyan valóra válik minden s Kanizsával együtt Steierország és Ausztria is elvész.²

Rudolfra e levél nem nagy hatással volt. Hiszen napról-napra kapott eféle jelentést a végházakból! Aztán pénz Prágában sem volt, mert különben nem kölcsönkért pénzen temették volna el Miksa királyt! Ernő főherczeg sürgetésére az udvari kamara mégis kerített annyi pénzt, hogy a kanizsaiaknak — mielőtt távoztak volna — négy havi zsoldot adhatott. Így tehát

¹ U. o. 1576 decz. 28.: «Capitaneis waywodis, decurionibus et universis militibus Hungaris in præsidio Canisiensi constitutis.» — Ugyanily rendeletet küldött a kanizsai német katonaságnak is. (An teutschen Hauptmann zu Kanischa.)

² U. o. Bécs, 1576 decz. 28. Ernő főherczeg Rudolffhoz.

sikerült a kanizsai őrseget maradásra birnia. A fizetés vagy 1576 december utolsó napján, vagy a következő év első napján eshetett meg.¹ Ugyanekkor határozott ígéretet kaptak a kanizsaiak, hogy február hó végén teljes fizetésüket megkapják. Úgy látszik, hogy e jó hírre sok oly vitéz visszajött Kanizsára, a ki már más kenyér után nézett volt.

A hadi fizetőmestertől ez alkalommal készített hivatalos lajstrom szerint² Kanizsán (*papiroson!*) 400 huszárnak és 400 magyar hajdúnak kellene lenni. Ezeknek a hátralékuk 14,500 forintra rugott. Az ötszáz főnyi német gyalogságnak ugyanitt 13,120 forint volt a hátraléka. A Kanizsához tartozó kisebb palánkok (vigyázóházak) közül Kéthelyen 20 gyalog (hajdú), Rajkon 40 hajdú, Peleskén 35, Csákánban 30 huszár és 70 hajdú, Semenyén 25 ló és 30 hajdú állott. Ezeknek hátralékos zsoldjuk 3814 forintot tett ki.

A Kanizsán székelő kerületi főkapitányságnak volt még külön 100 huszárja és 50 *janicsár-lovasa*, valamint száz hajdúja. Ezeknek a hátraléka 5400 forintra rugott. A kanizsai kapitánysághoz tartozó Légrad, Zalavár és Kapornokkal egyetemben, a kanizsai főkapitányság egész őrségének hátralékos zsoldja 39,915 forint.³ Valamennyi magyar végháznak, palánknak és kastélynak a fizetési hátraléka ez időben 253,175 forintra rugott. Oly összeg volt ez, melyet a kincstár képtelen volt előteremteni. Azokat a jövedelmi forrásokat ugyanis, a melyekből elég pénz folyt be, Rudolf udvartartása emésztette föl. Az óvári főharminczad egymagában százezer forintnál többet jövedelmezett, de ebből a magyar katonaságnak úgyszólván semmi sem jutott. Rudolf korában a marhakereskedésünk páratlan virágzásnak indult s óriási jövedelmet hajtott. S míg ez a jövedelem a hosszú háború kitöréséig állandóan emelkedett, addig a végházak őrse-

¹ *Közös pénz. Ur. Hung. 14,371. fasc. Január 4-én már a mustra- és a fizetési lajstromot kérik a Kanizsán minap megessett fizetésről.*

² Ez a lajstrom az eltávozott katonákat is a Kanizsán lévőkhöz számítja, mivel az eltávozottaknak a hátralékos zsoldját is fizetni kellett.

³ *Közös pénz. Ur. Hung. 14,371. fasc. Extract, was die Kay. Majdem teutsch und hung. kriegsvolk zu Kanizsa und deren zugethonen granitzen zu endts febr. 1577. zu bezahlen schuldig sein.*

geinek a fizetése évről-évre rosszabbodott s mindig többször és többször teljesen elmaradt. A hihetetlen nyomorúsággal együtt növekedett aztán a fegyelmezetlenség, a szabad legénykedés, a koborlás és a fosztogatás. Ha mindezt észbe vesszük; ha figyelemre méltatjuk, a mit a kanizsai vitézek s derék kapitányuk írásban előadtak volt, úgy előttünk áll végházainknak szomorú állapota Miksa király utolsó éveiben s Rudolf uralkodása idején. Nem a mi katonáink teszik tönkre a végbeli életet, hanem a fizetelenségük a kútforrása minden bajnak, minden hanyatlásnak és romlásnak. Nem volt, a ki a végbeliek szenvedő kiállítását meghallotta volna; nem akadt, a ki roskadozó várainkat újraépítette volna. Csoda-e, ha a pusztulás futó szabásban terjedt mindenfelé?

S kik azok, a kik e pusztulást megállítani igyekeznek? Kik biztatják, kik táplálják, kik tartják össze váraink őrségeit e nehéz időkben? A Bornemissza Jánoshoz hasonló kapitányok! Ők voltak az ország igazi támaszai s védői, a régi vitézi szellem őrei, a török ellen való harcznak lelkei. Nem az életfenntartás ösztöne, hanem hazájuk szeretete s kötelességtudásuk tartotta őket a helyükön. Pihenés, remény és vigasztalás nélkül fáradoznak és küzdenek ők a düledező végházakban. Az emberségről, a vitézségről ők adnak példát s ők a letéteményesei és őrzői annak a nagy historiai crőnek, mely a legnehezebb időben is fenntartotta és megtartotta nemzetünket.

Bornemissza Jánosnak és katonáinak írásaiból láthattuk, minő nagy nyomorúságban voltak ők. Azt is megérthettük tőlük, hogy minél jobban kevesedett a számuk, minél inkább növekedett a nyomorúságuk, a török annál nagyobb hévvel támadta őket. Küzdelmeikről és sikereikről azonban — mint láttuk — semmit sem szólnak. Pedig hát alig mulik el hónap, hogy a törökkel összetűzésök ne lenne. Bornemissza János azonban ezekről csak akkor írt, ha kérdezték.¹ Innét van, hogy a kanizsai

¹ E hallgatásnak az oka többféle volt. Egyike valószínűleg az volt, hogy a vitézek attól tartottak, hogy a szákmányt elveszik tőlük, vagy hogy azt a fizetésükből levonják. Erre számos példa volt. Ezért inkább elhallgatták a csatázásokat.

országnek Bornemissza kapitánysága alatt folytatott küzdelmeiről csak mások jelentéseiből tudhatunk meg egyet és mást. Az 1575. év végén például a törökök Kanizsa mellett súlyos vereséget szenvedtek. A kanizsai vitézek győzelmének a híre Bécsbe is eljutott, s a haditanács Bornemisszától kimerítő jelentést kért arról, mint történt az ütközet, s mit mondanak a törökrabok?¹

A következő (1576.) évben a törökök többször megkísérelték Kanizsát, de minden eredmény nélkül. Szent Jakab górért azonban, melyben csak két strázsa volt, sikerült elégetniök.² Julius hó 18-án a szigeti bég hajnalban And kastély alá ment s azt kiégettette, a falakat porral szétvettette. A bent lévő őrség hősi halált halt. A törökök négy szekér halottat vittek magukkal. Nemsokára — írja Ujlaky kanizsai hadnagy — Kanizsa is így fog járni!³

Miksa király 1576 aug. 27-én Mehemet nagyvezérnek a miatt panaszkodik, hogy a törökök július hó 12-én Kanizsa körül 15 falut megraboltak.⁴ Erre a budai basa azt felelte, hogy a törökök Sziget épülésére hajták a falvakat s a Sziget körül lévő törököket a magyarok támadták meg.

Ugyanilyen kitérő válasz jött arra a lesvetésre is, melyet a törökök Kanizsa és Komár közt hánytak a mieinknek. Lengyel Lőrincz (obristleutenant) Bornemissza János helyettese ráment e lesre s lovasainak jó részével rabságba esett. A törökök folytonos támadása Kanizsa és vidéke ellen 1576-ban csak az ősz beálltával szünt meg. Ekkor ugyanis országszerte a pestis kezdett

¹ *Hadi ltr.* 1575 nov. 14. Regist. Proth. Bornemissza jelentése hiányzik.

² *Cs. és k. áll. ltr.* Turcica 1576 juli 7. Kisserényi Gábor jelentése Komárból.

³ U. o. 1576 juli 18. Kanizsa. Ujlaky Sebestyén kanizsai hadnagy jelentése. Segítséget — írja Ujlaky — nem küldhettünk nekik, mert tizenhat lóval semmit sem csinálhatunk az ellenség ellen.

⁴ U. o. A *Catalogo delli Damni* című kimutatás írja: «Li begi Sigeth, Copan, Peczen andorono 8 legne sopra Canisa, fin a Egersek et Egervar dove durante la grand guerra non e venuto Turco nessuno saccheggiorono et bruscionoro 16 ben habitate ville menorono via 1000 persone et animali senza conto.»

dühöngni. S mivel a döghalál a törökök közt is bőven aratott, a harci kedvük egyidőre teljesen megszűnt.¹ A mint azonban a meleg hidegre tért s a pestis enyhült, a török mozgolódása újra kezdődött.

E folytonos harcok között Kanizsa népe az 1577. év elején örömnépre készült. Bornemissza János főkapitány családja Kanizsára jött. A családapa ugyanis itt a várban, a katonái között akarta Anna nevű egyetlen leánya lakodalmát kiszolgáltatni. A vőlegény az ifjú *Batthyány István* volt. E jeles huszártiszt Bornemissza János tanítványa volt. Jó ideig Kanizsán szolgált, mint huszár-főlegény. Aztán a kis Csákán várának a kapitánya lett. Ezt a tisztelet viselte vőlegénysége idején is.²

Bornemissza János, kora szokása szerint, a királyt és Ernő főherceget is meghívta leánya lakodalmára. A meghívó-levél szerint Bornemissza a lakodalom kiszolgáltatását február hó 10-ére tűzte ki.³

Rudolf király január 31-én kelt átiratában Ernő főherceget bizta meg, hogy Bornemissza leányának a lakodalmán való képviseltetést, valamint az ilyen alkalommal szokásos ajándék küldését elintézzze.⁴ Ernő főherceg aztán díszes ezüstserleget készíttetvén Bornemisszának, két nemes emberrel képviseltette magát és öfelségét a lakodalmon.⁵

A lakodalom a szokásos szertartással és ünneppel esett meg. Az új pár boldogságának mindenki örült, de leginkább az

¹ U. o. 1576 szept. 25. A győri püspök jelentése: «pestis ubiquae locorum atrocissime sevit et non minus apud Turcas, quod in causa esse puto ut nunc minus excurrant.»

² *Közös pénz. ltr.* Hung. 1573 okt. 7. Kanizsa. *Thóti Lengyel István* kanizsai huszárhadnagy lemondván tisztéről, öfelségét arra kérte, hogy az ő hadnagyságát Batthyány Istvánnak adja, «cum — írja Lengyel — et hactenus a prima usque ætate in arce ista finitima sub fidelitate maj. v. s. strenue militaverit.»

³ A meghívó-levelek Kanizsán 1577 január 10-én keltek. Úgy Bornemissza, mint Batthyány István külön-külön hívták meg a királyt és Ernő főherceget. (*Közös pénz. ltr.* Familienakten.)

⁴ U. o. Prága, 1577 január 31. Rudolf hibásan írja a vőlegény nevét Bottyán Sebestyénnek; mert István volt az!

⁵ U. o. Credenz an zwen vom adl. 1577 febr. 8.

édes apa, a ki egyetlen leányát mód nélkül szerette. A lakodalomra jött vendégek egy része még Kanizsa várában mulatott, mikor márczius hó 24-én, zivataros éjen, villám csapott a puska-poros toronyba. Az ott elhelyezett nyolczvan mázsányi lőpor iszonyú zajjal fölrobbant. A robbanás ereje oly rettentő volt, hogy szétvetette a bástyafalakat s ledöntötte a palánkot.¹ E mellett emberben, állatban és jószágban is nagy kárt okozott. Az eltemetett emberek között volt maga Bornemissza János is! A hű magyar vitézek a robbanás után egy pillanat alatt a romok között voltak, hogy eltemetett főkapitányukat s annak családját kiássák. Nagy munka után még élve sikerült Bornemisszát a kőhalmazból kiásniok. A reá hullott kövek azonban össze-visszazúzták őt, s csontjait is megtörték. *Aztán egymásután kerültek elő a romok közül Bornemisszáné és leánya, a daliás Batthyány István és a főkapitány egész házanépe — mindannyian holtan!* Velük együtt negyvenöt jó vitéznek a testét ásták ki. A sebesülteknek se szeri, se száma nem volt.

A kanizsai veszedelmet legelőször a törökök tudták meg. A reájuk nézve örvendetes hírt gyors futár vitte Konstantinápolyba. A törökök szerint Kanizsa vára mindenestől fölrobbant, ezer ember elpusztult benne Bornemissza Jánossal egyetemben.² Bécsbe is túlzott hírek érkeztek, a mi nem is volt baj, mert legalább gyors cselekvésre kényszerítette az udvart és a kamarát.³

TAKÁTS SÁNDOR.

¹ «Den thurm und fast das ganze schloss und losamenter zersprengt und bey zweiundvierzig personen todter bliben, daneben auch vast allen vorrath von profandt verwüst und verderbt. Also dass an proviant derzeit grosser mangl ercheint.» (*Közös pénz. ltr.* Hung. 14,372. f. Wien, 1577 márcz. 27. Joachim Rothuet jelentése öfhez.)

² *Hadi ltr.* Feldakten: Copia, Herrn David Ungnads schreiben an die r. kay. maj. 16. und 17. Mai 1577.

³ A kanizsai szerencsétlenség híre külföldön is hamar elterjedt. Még az egykorú költöket is foglalkoztatta ez a tragikus esemény. Az egyik verses munka, mely Kanizsa romlásával foglalkozik, 1577-ben ilyen czímen jelent meg: «*Einer erbärmlichen und kläglichen geschicht, so sich begeben hat im Ungerlandt, an der festung Kanisi, welchs aus verhengniss Gottes durch ein wetter vom himmel ist angezündt worden den 24. marc. 1577.*» (Ulmitz, gedr. 6. Hans Günther.)